

<http://dialog.ihned.cz/c1-52789600-rustem-pro-rust>

Polemika: Musíme stále jen růst, růst, růst?

Text ekonoma Tomáše Sedláčka vyvolal polemiku na téma ekonomického růstu. Na texty člena vládního NERVu reagovali manažer v komunikační agentuře Robert Němec a komentátor Respektu Jan Macháček.

Tomáš Sedláček ekonom, člen NERV

Úvodní článek ekonoma ČSOB a člena vládního NERVu Tomáše Sedláčka, který reakce vyvolal:

O růstovém KAPUTalismu

V krizi není ani tak kapitalismus (ten své problémy měl, má a bude mít nadále jako každý systém či ideologie), v krizi je růstový kapitalismus. Děláme tuto chybu stále, zaměňujeme kapitalismus se slovem růst. Kapitalismus možný je - a můžeme ho snad i vylepšit -, ale neustálý růstový kapitalismus možný není.

Zastavme se však na chvíli u současné diskuse, co s tím. Nejprve je důležité si uvědomit, že se nejedná o krizi, za kterou by mohlo euro. Euro je jen špička ledovce, problém je v zadlužování a v regulaci.

Představme si, že by euro neexistovalo. Jak by evropské země řešily současnou krizi? Varianta číslo jedna, předpokládejme, že by to národní banky jednotlivých zemí vzaly na své bedra. Co by měly v arzenálu?

Za prvé snižování národních úrokových sazeb. To by vedlo k devalvaci měny vůči jiným evropským měnám. Ale protože již v současnosti je základní úroková sazba eurozóny na minimu (stejně jako u dolaru), tak by si Evropa jako celek jistě nepomohla a národy by se mohly tak maximálně předbíhat na úkor těch druhých. Nikoli nadarmo se devalvační politice v angličtině říká podle dětské hry "beggar thy neighbour", tedy ožebrač svého bližního.

Devalvace je vždy na úkor obchodních partnerů, kteří jako odvetná opatření dělají to samé, což zpravidla vede k devalvační spirále, na jejímž dně jsou na tom všichni stejně. Je to podobné, jako když si na koncertě začnou lidé stoupat, aby lépe viděli. Jenže za chvíli si stoupnou i ostatní a pořádně vidí jen ti, kteří dobře viděli i na začátku. Zbytek diváků vidí zhruba stejně, jako když všichni seděli, jenže teď je vespolek bolí nohy.

Druhá varianta je "tisk" peněz, což je v mnohém podobné variantě první. Neměli bychom sice takový problém s dluhem, ale za to velký problém s inflací.

Třetí varianta je omezování mezinárodního obchodu. To znamená, že čeští výrobci vína si vymohou ochranu před "neférovým dovozem", protože frank je šíleně levný. Vláda v záchvatu zachraňování domácích výrobců administrativně nebo skrze znehodnocení koruny k tomuto kroku přistoupí a opět se spustí spirála odvetných opatření v arzenálu obchodních válek. Závěr: všichni na tom budou mnohem hůře a nikdo si nepomůže. Rozpad eura ani vyhánění zemí z něj řešením není.

Jak je vidět, žádné z těchto opatření by zadlužování státu (a to je přeci jádro pudla) nezabrzdlilo ani výrazně neomezilo. Přestože by národní banky mohly dělat první a poslední, nic by nezabránilo státu pomáhat ekonomice ještě fiskální politikou, tedy zadlužováním. A to donekonečna nelze.

Mojmír Hampl má pravdu, že si současnými kroky jen kupujeme čas. Naše zadlužování je nesystematické a mělo by vytvořit jen odklad k tomu, abychom vymysleli řešení systematické. A to rozpad eura určitě není. Tím je smířit se s menším růstem, uvědomit si, že kapitalismus může a musí umět fungovat i bez růstu, a přestat jej tedy neustále dopovat. Myslím, že před krizí jsme se narostli, my i svět, až habaděj. Dejme si na chvíli pokoj. Nebo si tu místo vylepšeného kapitalismu postavíme vylepšený kapitalismus.

Reakce Roberta Němce, manažera v komunikační agentuře:

Není naše touha růst tou hlavní příčinou současné krize? Tak se v poslední době ptají mí přátelé - podnikatelé a stejnou otázku rozebírá ve svém článku Tomáš Sedláček, kterého si jinak velmi vážím. Pravdu ale nemá. Snahu růst má člověk v sobě odjakživa, a nemůže se jí proto jen tak zbavit. Člověk je součástí přírody, která má ve své samotné podstatě zakódován růst. Strom má tendenci růst do výšky, rozpínat se do šířky, ba dokonce jít do hloubky. Je v tomto konání dost agresivní, snaží se získat co nejvíce světla, živin a půdy pro sebe. Jeho agresivita ale není neomezená. V Česku se dělaly pokusy, jaká vzdálenost mezi stromy je pro ně ideální. Strom se má nejlépe, jsou-li v jeho okolí - ani ne moc blízko, ani daleko - i další silné stromy.

A i když je pak již vzrostlý, stále se mění. Odhazuje každý rok staré listí a nabírá nové. Není tu ale navěky. Na jeho hrobě časem vzroste jiný strom, který se bude opět drát všemi směry. Nejen strom, ale celá příroda má tendenci obsadit a využít všechno, co je k dispozici. Ostatně stačí chvíli neudržovat zahradu, abyste si toho všimli.

Podobně je na tom i člověk. Nejdřív se snaží dostat ven na svět, a když se mu to podaří, roste a chce pro sebe víc energie a víc metrů látky.

Stejně tak firmy, které jsou jen prodlouženou částí naší osobnosti: chtějí růst a dosahovat vyšších a vyšších cílů.

Jistý evangelický teolog říkal: "Nabízí-li ti Bůh dvě cesty, z nichž na obou jsi schopen poctivě vydělat peníze, ale na jedné více nežli na druhé, nebylo by vůči Bohu neuctivé, až pohrdlivé, kdyby sis vybral tu, na které se ti dostane za stejné úsilí menší odměny?"

Řečeno jinak: nabízí-li se nám dvě cesty, z nichž na jedné z nich jsme schopni poctivě a se stejnou zátěží pro nás i společnost vydělat víc než na té druhé, nebylo by pošetilé odmítat tu výnosnější? A hlavně: kdo by toho byl schopen?

Růst a zisk je podstatou podnikání. S postupem času ale člověk zjišťuje, že bohatství není to úplně nejdůležitější. Čtyři kola a střechu má BMW, Maybach i škodovka a čtyřikrát větší postel není čtyřikrát lepší. Přesto chceme jít dál a vymýšlet, jak podnik rozvíjet dál.

Bez růstu by logicky přišla stagnace. A ta znamená jenom opravování. Nic nového a lepšího se nevymýšlí. Netvrdím, že příroda se nemusí občas usměrnit, stejně jako my. Ale zakázat přírodě růst a tvořit stále nové věci je bláznovství.

Pokud bychom naoktrojovali stagnaci, co by bylo s naší fantazií a naším tvořivým potenciálem? Mám-li touhu vytvořit lepší produkt, měl bych ji v sobě ubíjet? A naopak: neprospěje lepší produkt lidem víc než ten současný?

A tak každá zdravá epocha má pnutí překonávat tu předchozí. Chce vyzkoušet něco lepšího. Občas to sice nevyjde, někdy i s dalekosáhlými důsledky. Ale epochu, která přestane růst, čeká podobně jako ten strom již jen stagnace a smrt. Paradoxně ale na hrobě jak stromu, tak i epochy vznikne strom nebo epocha nová.

Reakce ekonoma Tomáše Sedláčka:

Ano, růst je přirozený. Stromy rostou do výšky, rostou děti, rozrůstají se kmeny a civilizace. Ano, pravdu má autor i v tom, že přirozená je i snaha člověka po růstu a pokroku. Jenže o ničem z toho nebyly a nejsou mé úvahy. Ty se týkají následujících otázek:

Za prvé, je růst podmínkou, nebo výsledkem kapitalismu? Pokud by komunismus dokázal každý rok růst o 10 procent, padl by? Ale kapitalismus přeci není jen o obohacování, je zejména o svobodě, respektu, toleranci k jinému vidění světa. Takže si můžeme dovolit chvíli nerůst.

Za druhé, je zásluhou doktora, zahradníka (politika, ekonoma), že dítě, strom (HDP) roste? Ti všichni mohou jen připravit úrodnou půdu a dobře hnojit, ale růst se dostaví odjinud. Některé roky jsou štědřejší (vymyslí se nový technologický hit, je lepší úroda atd.), jiné ne (výnosy z nových trhů se vyčerpají atd.).

Jiný příklad: Když pár měsíců zůstane dítě stejně vysoké, budeme ho za to bít nebo natahovat na skřípec? Mimochodem, všimněme si zde též jisté silné asymetrie - pokud kapitálové trhy rostou - a za poslední dva roky to bylo o víc než 80 %, nikdo ani neškytne. A hle, trhy padnou o pár procent a už je oheň na střeše. Je to jako kdybychom řidiči nevyčítali libovolné přidávání rychlosti, libovolnou akceleraci, ale trhali si vlasy při každém přibrzdění. A už vůbec se nesmí couvat.

A třetí otázka, může kapitalismus "stát na místě"? Myslím, že ano. Pokud potřebuje růst k tomu, aby fungoval, je to slabý systém. Čtvrtá otázka, každé dítě jednoho dne růst přestane, dospěje, a pokud po něm budeme mermomocí růst vyžadovat, získáme leda tak růst do šířky, když ho budeme "růstově" vykrmovat. Takže ano, růst nakonec může nabrat jinou podobu, ale nemusí to být neustále růst hrubého domácího produktu. Můžeme být vzdělanější, moudřejší, elegantnější, méně hašteřivý národ, aniž by rostl HDP.

Z růstu se stal všelék: na nezaměstnanost, deprese, krize, nesnášenlivost a plejádu jiných problémů. Mimochodem, klasičtí ekonomové se růstem vůbec nezabývali, růst považovali za "přechodné stadium", řešili konečný stacionární stav. To, že se otázka po cíli růstu, jak to bude vypadat, až dorosteme zcela, vytratila, mne mrzí. Ano, můžeme běhat pro běhaní samotné (říká se tomu jogging), ale pak nesmíme nadávat, že běháme dokola a nikam pořádně jsme nedoběhli. Tedy je potřeba se ptát: Jak bude vypadat naše společnost až doroste? Bude spravedlivá, šťastná, vyrovnaná, udržitelná? Bude taková, jakou ji chceme mít? Proč se o cestě debatuje více než o cíli?

Za šesté, ano, věřím v přirozený růst, ale růst v minulosti nebyl růstem přirozeným, byl a stále je dopován dluhovými anaboliky. A takový růst je zcela jistě neudržitelný a neúčinný.

Na jaře jsem byl v panelu na jedné konferenci, kde jsem vystoupil s kritikou růstu. Mí spolupanelisté, ředitelé bank, podniků a pojišťoven, reagovali takto: my bychom už ani nechtěli růst, jsme spokojení, ale nesmíme to dát najevo, protože naši akcionáři, konkurence, levný čínský dovoz, média atd. nás k růstu nutí. Pokud byli upřímní, říkali tím, že růst vlastně nikdo nechce, ale jakýsi Veliký neosobní Jiný (v psychologii známý Big Other, v tomto případě systém) nás proti vnitřní svobodné vůli k němu nutí. A když už jsme u té psychologie, jakpak by asi freudiánský psychoanalytik interpretoval sen, ve kterém se nám stále zdá o tom, jak šíleně moc toužíme po růstu?

Komentátor Respektu Jan Macháček reagoval ve svém blogu:

Nechte to růst (kontra Sedláček)

Tomáš Sedláček opět po čase otevřel havlovské téma ekonomického růstu. Sedláček prostě jednou za čas něco takového napíše, podobně jako Václavové Bělohradský nebo Havel. Já zase po čase oživím a opráším svoji obhajobu růstu a přidám pár svěžích argumentů navíc.

Je ekonomický růst přirozený? Ano, ale nikoli proto, že stromy také rostou do výšky a že roste i tráva, obilí nebo že rostou houby. Růst je přirozený společenskému prostředí, ve kterém existuje svobodný obchod (a ve kterém právní a institucionální řád poskytuje svobodnému obchodu stabilitu a prostor).

Ve středověké či raně feudální společnosti není obchod – přestože existuje – základem ekonomického upořádání. Množina bohatství bývá vnímána jako konečná a zbohatnout lze pouze zabráním majetku jiného feudála.

Do svobodných obchodních vztahů však lidé vstupují nikoli proto, aby se vzájemně okradli, ale aby se vzájemně obohatili, aby byl obchod výhodný pro obě strany. Společnost, která ekonomicky roste, je taková, v níž se více obchodních transakcí podaří ke vzájemné spokojenosti. Společnost, která hospodářsky klesá či upadá, je taková, v níž převažují transakce nepovedené či ztrátové. Přirozené je, že lidé vstupují do takových transakcí a vztahů, o nichž si myslí, že je vzájemně obohatí, že pro ně budou výhodné. Výhodné však nikoli ve smyslu, že přechytračí jeden druhého, že zbohatnou na úkor druhého ve světě, kde se dopočítává do jedné (zero-sum game).

Je to podobné jako s debatou či dialogem. Lidé debatují proto, aby se něco dozvěděli, polemizují proto, aby se vzájemně obohatili (zde nemluvím o Otázkách Václava Moravce nebo české parlamentní debatě), nikoli proto, aby se překřičeli, zlikvidovali a potom ještě třeba zabili. Prosperující společnost je taková, kde se obchodní transakce dějí (převážně) ke vzájemné spokojenosti, dobře spravovaná společnost je taková, kde se politicky a veřejně (třeba i zdlouhavě, detailně a rozvážně) debatuje za účelem poznání a vzájemného obohacení. Přirozené to je, ale jenom určitému společenskému a ekonomickému uspořádání. Růst není přirozený komunistickému centrálnímu plánování ani ranému feudalismu.

Dalším faktorem je hmota. Když se mluví o růstu, je to růst měřený finančně, nikoli hmotou. Vyspělé ekonomiky jsou například pořád lehčí: lehčí jsou domy, letadla, lodě, kola apod.

Následuje faktor zaměstnanosti: lze jistě klesat nebo „nerůst“, potíž je, že to znamená vyšší nezaměstnanost, což jistě leckomu nevádí, ale vysvětlujte to těm nezaměstnaným nebo těm, kterým vyhazov z práce hrozí.

A pak jsou další faktory, možná už opravdu geneticky přirozené. Sám Tomáš Sedláček to jistě zná. Má jistě radost, že se jeho knihy prodávají pořád víc, že ROSTE prodej dokonce i ve světě. Soudě podle toho, co Tomáš píše, by možná nebylo špatné, aby se jeho knihy prodávalo pořád méně, možná by po tom měl Tomáš toužit nebo by si z toho každopádně neměl nic dělat. To Tomáš ale jistě nechce – chce, aby se knihy prodávalo víc, ego by mělo být přirozeně silnější než dobrovolná skromnost (mám skvělé myšlenky, leč nechci, aby o nich někdo věděl).

Podobně je to se mzdou: bude Sedláček rád, když bude mít pořád menší plat anebo mu někdo řekne, že jeho plat už NIKDY neporoste? Z takové potřeby nejen Sedláčka jímá jakási přirozená úzkost (i když se z toho nemusí zjancit a může to buddhisticky přijmout). Nejde pochopitelně o přirozenou hamiznost a obžerství, ale třeba o úzkost z toho, že nezabezpečím rodinu, děti apod.

Když bude hrozit menší plat, bude se T. S. činit a snažit se více pracovat nebo své zboží lépe prodávat. Tato přirozená reakce je rovněž jednou z přirozených příčin růstu. V některých společensko-ekonomických uspořádáních tato potřeba kvete, v jiných poněkud usychá a v dalších nabývá vysloveně predátorské podoby (růst znamená krást a zabíjet).

V poslední době se mi ovšem zdá, že růst ustupuje politicky do pozadí: novým náboženstvím jsou škrtky a boj proti schodkům a dluhům. Nejen v Česku.

Zkráceno...